

فرہنگ نامہ علوم قرآنی

(پیشگی در مصطلحات و مفہیم علوم قرآنی)

جلد اول

مؤلفان:

دکتر مصطفی ذوالفقار طلب - دکتر محمد جالی

راہب عارفی مینا آباد

سرشناسه	: جمالی، محمد، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: فرهنگ‌نامه علوم قرآنی (پژوهشی در مصطلحات و مفاهیم علوم قرآنی): جزء اول/ مؤلفان مصطفی ذوالفقارطلب، محمد جمالی و راهب عارفی میناآباد با همکاری معاونت پژوهشی دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران و نشر دانشگاهی راشدین.
مشخصات نشر	: تهران : راشدین، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۴۰۶ص: جدول (بخشی رنگی) ؛ ۲۹×۲۲ سم.
شابک	: ۳۰۰۰۰ ریال 1-218-361-600-978:
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیر نویس.
موضوع	: قرآن - علوم قرآنی
شناسه افزوده	: عارفی میناآباد، راهب، ۱۳۴۸ -
شناسه افزوده	: ذوالفقارطلب، مصطفی، ۱۳۴۹ -
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران. دانشکده الهیات و معارف اسلامی--معاونت پژوهشی
رده بندی کنگره	: BP۶۹/۱۳۹۴۵ ۴ف۹ذ/
رده بندی دیویی	: ۱۵/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۱۵۹۵۸

ناشر راشدین

انتشارات راشدین

عنوان کتاب:	فرهنگ‌نامه علوم قرآنی (پژوهشی در مصطلحات و مفاهیم علوم قرآنی)
مؤلفان:	دکتر مصطفی ذوالفقارطلب - دکتر محمد جمالی - راهب عارفی میناآباد
ویراستار:	راهب عارفی میناآباد
نظارت فنی:	محمد معین عارفی میناآباد
صفحه‌آرایی:	مژگان جعفرزاده
طراح جلد:	افسانه حسن‌بیگی
چاپ و صحافی:	دی تاپ
نوبت چاپ:	اول-۱۳۹۴
شمارگان:	۳۰۰۰
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۳۶۱-۲۱۸-۱
قیمت:	ریال ۳۰۰۰۰۰
نشانی:	میدان انقلاب - کارگر جنوبی - کوچه گشتاسب - پلاک ۴ واحد ۶
تلفن / نمابر:	۶۶۱۲۳۴۴۹ - ۶۶۴۰۸۲۲۴

www.siteketab.com

Email: rashed1829@yahoo.Com

پایگاه اینترنتی:

پست الکترونیک:

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

دانشگاه تهران

نشر راشدین

باسمه تعالی

این گزارش با هم‌کاری معاونت پژوهشی دانشکده‌ی

الهیات و معارف اسلامی

دانشگاه تهران - نشر دانشگاهی راشدین

به شماره قرار داد ۷۲۱۵۱۰۰۷

انجام پذیرفته است.

باسمه تعالی

کتاب حاضر با هدف

در حدیسی برای طلاب مدارس علوم دینی،

و زبان رشته‌های

الهیات، حقوق، ادبیات عرب و ادبیات فارسی دانشگاه‌ها

تدوین شده است.

سپاسگزاری

خالق بی‌همتا را حمد و سپاس که توفیق اتمام این پژوهش علمی را که حدود یکسال به طول انجامید، به ما عنایت فرمود.

در خلد لازم می‌دانیم، از تمامی استادانی که همواره به شاگردیشان مفتخریم، قدردانی و سپاسگزار می‌کنیم و از خداوند رحمان و رحیم مسألت داریم که آنان را در دارالفناء و دارالقیام، دستگار و سرفراز گرداند.

همچنین از ریاست محترم دانشگاه تهران جناب آقای دکتر محمود نیلی احمد آبادی و مسئولین محترم دانشکده الهیات و معاونت پژوهشی و نیز استادان و همکاران گروه‌های مختلف آراء داده، به ویژه گروه فقه شافعی که در راستای حمایت از طرح‌های پژوهشی، هر کدام به نحوی در فرجام رسیدن این طرح نقش داشته‌اند، تقدیر و سپاسگزاری کنیم.

در پایان سپاس بیکران خود را از مدیر مجید نشر دانشگاهی راشدین جناب آقای راهب عارفی میناآباد به دلیل آرایه این طرح و ایده و رهنمودهای ارزنده ایشان در بهسازی این اثر و ویراستاری علمی، ادبی و سبک‌های مادی و معنوی آن بزرگوار بیان می‌داریم.

همچنین برای دست اندرکاران نشر دانشگاهی راشدین که در حین چاپ، صفحه‌آرایی و طراحی جلد این اثر، که حاصل زحمات هنرمندانه آن عزیزان است، آرزوی توفیق روز افزون داریم.

مؤلفان

فهرست

.....	سخن ناشر	۹
.....	مقدمه	۱۱
.....	سیاسگزاری	۷
.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱۷
.....	مبحث اول: علوم قرآن، اهمیت و تأثیر آن در فهم دقیق آیات و اجتهاد فقهی	۱۹
.....	مبحث دوم: تحلیل ادب قرآن (تحلیل صرفی، نحوی و بلاغی)	۲۳
.....	مبحث سوم: شأن نزول، حجیت و تأثیر آن بر اجتهاد فقهی	۲۴
.....	مبحث چهارم: احکام فقهی در قرآن (آیات الاحکام)	۲۵
.....	مبحث پنجم: قرائات، انواع و تأثیر آن در فهم آیات	۳۰
.....	فصل دوم: نمونه‌های تطبیقی تأثیر علوم قرآنی بر اجتهاد فقهی در باب عبادات، احوال شخصیه و فقه جزائی	۳۹
.....	مبحث اول: نمونه‌ای از تأثیر علوم قرآنی بر اجتهاد فقهی در باب عبادات	۴۱
.....	مبحث دوم: نمونه‌ای از تأثیر علوم قرآنی بر اجتهاد فقهی در باب احوال شخصیه	۴۳
.....	مبحث سوم: نمونه‌ای از تأثیر علوم قرآنی بر اجتهاد فقهی در باب فقه جزائی	۴۵
.....	فصل سوم: مباحث کاربردی علوم قرآنی	۴۹
.....	مبحث اول: مباحث کاربردی علوم قرآنی (سوره فاتحه)	۵۱
.....	مبحث دوم: مباحث کاربردی علوم قرآنی (سوره بقره تا آیه ۱۴۲)	۶۱
.....	منابع و مأخذ	۳۹۷

سخن ناشر

سپاس و ستایش بی‌کران مر خدای رحمان و رحیم، که از رحمت و واسعتهی او تعالی، ارسال رسل و انبیا الهی برای هدایت بشر است. و لاتین رحمتش، هدیهی «رحمة للعالمین» و کتاب هدایتش «قرآن»، برای ارشاد بشر سرگشته بوده است.

نشر دانشگاهی راشدین افتخار دارد که این توفیق بی‌بدیل الهی شاملش شد، تا گامی هرچند کوچک در زدودن غبار غفلت، از آینه هدایت و رحمت «قرآن عظیم الشان» بردارد.

نشر راشدین با همکاری دانشوران بزرگوار، جناب آقای دکتر مصطفی ذوالفقارطلب و جناب آقای دکتر محمد جمالی، دانش آموختگان حوزه و دانشگاه و صاحب نالیفات و مقالات علمی که موفق شده‌اند نخستین بخش از مجموعهی «فرهنگ‌نامه علوم قرآنی» را به جامعه علمی تقدیم کنند.

ان شاء الله این مجموعه که در سی مجلد، بر اساس سی جزء قرآن کریم، با راکز علمی کشور با رویکردی بدیع و راهگشا در زمینه آموزش علوم قرآنی، شامل: «تحلیل صرفی و نحوی، بلاغی، احکام فقهی آیات، اختلاف قرائات، پیام آیات، شأن نزول آیات، مفاهیم اصطلاحی و واژگانی و در نهایت معنی تحت‌اللفظی قرآن کریم» ارائه می‌شود.

لازم به یادآوری است این طرح سال‌ها دلمشغولی اینجانب بوده و گام‌هایی هم در این زمینه برداشته بودم، لیکن از آنجایی که کاری بس بزرگ و دشوار بود، برای اجرای احسن این طرح عظیم، از اساتید پیش گفته کمک گرفتم و از اینکه ایشان این پروژه علمی بزرگ را بر عهده گرفته و آن را با عشق و ایمان به سرانجام رساندند، خدای را سپاسگزارم و به ایشان دست مرزاد می‌گویم.

شایان توجه است، این پژوهش عظیم با حمایت و همکاری معاونت محترم پژوهشی دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران و استادان این دانشکده آقایان دکتر مصطفی ذوالفقارطلب و دکتر محمد جمالی و انتشارات دانشگاهی راشدین طی یکسال خورشیدی به سرانجام رسیده است.

نشر دانشگاهی راشدین ضمن قدردانی و سپاس از زحمات این بزرگواران، امیدوار است در به سرانجام رساندن پروژه‌های علمی دیگر در آینده با دانشگاه‌های معتبر کشور همکاری تنگاتنگی داشته باشد.

هم اکنون نشر دانشگاهی راشدین افتخار همکاری با دانشگاه تهران، دانشگاه شریف، دانشگاه آزاد اسلامی و دیگر دانشگاه‌های کشور در تولید علم و چاپ کتاب‌های علمی دارد.

نشر دانشگاهی راشدین محفلی برای دانشمندان و پژوهشگران ساعی با ایمان در عرصه‌های علوم و راهی به سوی روشنایی و دانایی است که چراغ فروزان آن با همکاری و عنایت استادان فرهیخته دانشگاه‌ها همواره روشن و پرفروغ خواهد ماند.

مدیر نشر دانشگاهی راشدین

راهب عارفی میناآباد

www.ketab.ir

مقدمه

قرآن دارای خصایصی است که دیگر کتب آسمانی و دینی، فاقد آن هستند، به گونه‌ای که صفات ممیزه‌ای از قبیل جامعیت، جاودانگی، جهانی بودن، شمولیت، مصونیت از تحریف و اعجاز موجب شده است تا قرآن به عنوان مرجع و منبع قابل استناد و اعتماد برای امت اسلامی باشد.

اهمیت بازگشت به قرآن اوج خصایص ممتاز پیشین و به عنوان منبع مورد اعتماد و استناد امت اسلامی، در شرایط کنونی که تعصب جاهلی، تفرقه و فتنه مذهبی به اوج خود رسیده است، ضرورت و اهمیت مسأله را دو چندان می‌کند. جهت تحقق این هدف مقدس، فهم درست و دقیق کلام الهی، ضروری است.

علوم قرآن به عنوان یکی از مهمترین دانش‌ها در حوزه دین، ابزار فهم صحیح آیات قرآن است. پژوهشگر دینی بدون آگاهی از موضوعات مختلف علوم قرآن، از قبیل ساختار، نقش ادبی کلمه در جمله و چگونگی مطابقت کلام با مقتضای حال (صرف، نحو و بلاغت)، شأن نزول، اختلاف روایات ... تصور و برداشت درست و عمیقی از کلام الهی را نخواهد داشت و این سخن، به آن معنا نیست که قرآن، علم صرف و نحو یا بلاغت و ... است. بلکه مراد، اهمیت علوم قرآنی در فهم و درک صحیح از کلام الهی است.

از سوی دیگر افراط در قید و بند الفاظ و مفاهیم قرآن همانند برخی از تفاسیر، یکی از آفاتی است که متن قرآن را از غایت اصلی آن دور ساخته و به حاشیه برده است و یکی از مفاهیم نهضت بازگشت به قرآن، اصلاح این بخش است.

باری تحلیل صرفی و نحوی تحت عنوان تجزیه و ترکیب که یکی از مباحث مهم علوم قرآنی است در تحلیل اسباب اختلاف فهم و برداشت‌های مختلف مؤثر است.

در بخش دیگر از علوم قرآنی، به نام «علم بلاغت»، اوج سخن گوهر بار الهی، در مطابقت کلام با مقتضای حال و مقام، همراه با فصاحت را ملاحظه می‌کنیم که «اعجاز قرآن» نیز از همین باب است. در بابتی دیگر از ابواب علوم

قرآنی، شرایط نزول قرآن که از آن تعبیر به شأن نزول می‌شود، پژوهشگر را در روشنگری زمان خطاب، یاری می‌رساند که تدقیق و تأمل در انواع شأن نزول و شناخت سره از ناسره در این باب، دارای اهمیت بسیار بالایی است. «علم قرائات» از مهمترین، بارزترین و مؤثرترین ابواب علوم قرآن به شمار می‌آید که تأثیر آن در برداشت‌های مختلف فقهی در ابواب متعدد از جمله عبادات، احوال شخصیه و فقه جزایی، انکار ناپذیر است. با آگاهی از ابواب مختلف علوم قرآن، فهم و تلقی از آیات قرآن آسان‌تر گشته و از این جهت می‌توان برای یکایک آیات قرآنی ترجمه‌ای سلیم یافت و به نکات و پیام‌های پر برکت و نقش آفرین قرآن کریم دست یافت.

اهداف پژوهش:

پرداختن به مفاهیم قرآن از گذر علوم قرآن در این پژوهش، با هدف احیای حرکت امت اسلامی به بازگشت به قرآن، انجام گرفته است و مراد ما از نهضت بازگشت به قرآن به معنای اولویت قرار دادن آن برای تشریع احکام و عمل به مفاهیم فردی و اجتماع آن با تأکید بر هدایت‌گری قرآن و خرافات‌زدایی است. بر مبنای اصل ارشاد و هدایت‌گری قرآن کریم در نهضت بازگشت به قرآن، مراعات روش‌های ذیل در تبیین مفاهیم قرآن لازم است:

الف - اجتناب از هر نوع تفسیر خشک و بی روح که موجب دوری از غایت و مقصد اصلی قرآن می‌شود.

ب - اجتناب از ورود به مسایل پیچیده فقهی، اصلی، کلامی، ادبی و همانند آن.

ج - اجتناب از استعمال قرآن در امور خرافی.

د - بازگشت به عصر تشریع قبل از ظهور مذاهب برای فهم دین بهره‌مندی از اصول و مبادی مذاهب فقهی در

این راستا.

ه - قرآن به عنوان مرجع نخست تشریع (اولویت در تشریع).

و - ورود نکردن به تفسیر الفاظ مبهم در قرآن و حمل آن بر ظاهر.

ز - اهتمام و تأکید بر عقل در تبیین مفاهیم قرآنی.

پیشینه پژوهش:

پژوهشگران و عالمان دین در طول تاریخ علوم اسلامی، خدمات ارزنده‌ای را در راستای تدوین علوم مختلف اسلامی از جمله علوم قرآنی ارائه کرده‌اند و هر کدام از آنها در روزگار خویش دارای امتیازاتی بوده‌اند که مسیر تطور و پویایی را فرا روی دیگر پژوهشگران هموار ساخته‌اند که بیشتر این آثار در یک بخش از علوم قرآنی مانند علم قرائات یا اسباب النزول و ... است.

از سوی دیگر آثاری در قالب دایرة المعارف‌ها، دانشنامه‌ها و... در زمینه علوم قرآنی به طبع و نشر رسیده است که برخی از آنها عبارتند از:

- ۱- الموسوعة القرآنية، تألیف ابراهیم بن اسماعیل الایاری که در بردارنده موضوعاتی از قبیل تاریخ قرآن کریم، مکی و مدنی بودن قرآن، وجوه اعراب در قرآن، انواع قرائات، معرفی مفسران و تفاسیر آنان در یازده جزء است.
- ۲- دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، بهاء الدین خرمشاهی که دربردارنده‌ی مقالات علمی متعددی در زمینه علوم قرآنی است.

- ۳- دایرة المعارف قرآن کریم، تدوین مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ناشر: مؤسسه بوستان کتاب قم. ماهیت و روش این اثر: مقالات و مفاهیمی از علوم قرآن به ترتیب حروف الفباست.

- ۴- قاموس قرآن، تألیف علی اکبر قرشی که فقط به تبیین مفردات قرآن و معناشناسی آن می‌پردازد.

از ویژگی‌های پژوهش پیش‌رو:

اولاً: تدوین این پژوهش را براساس اهداف بازگشت به قرآن از طریق بهره‌برداری از علوم قرآنی، نه به عنوان هدف، بلکه به عنوان ابزار رسیدن به مفهوم درست آیات قرآن.

ثانیاً: تدوین آن به شیوه نوین و جداول دار در.

ثالثاً: تدوین بخش فقهی این پژوهش به شیوه‌ی تطبیق بین مذاهب فقهی پنجگانه.

رابعاً: تجلی دقت عقلی جمعی در پژوهش حاضر با مشاکت و همکاری بیش از یک مؤلف که مقتضی به حداقل رسیدن لغزش‌ها و کاستی‌ها است.

روش تحقیق و فنون مورد استفاده:

- ۱- روش تحقیق در پژوهش حاضر، تلفیقی از روش‌های استقرائی، توصیفی، تحلیلی و کاربردی است؛ به طوری که فصل اول ناظر بر کلیات و مفهوم‌شناسی با نگرش تحلیلی و در برخی موارد با استقرای اقوال است و فصل دوم ناظر بر استقرای دیدگاه‌های آمده در نمونه‌های تطبیقی و تحلیل آنها و در فصل سوم، ضمن استقرای دیدگاه‌ها در چارچوب خاص، به شیوه‌ای نوین و کاربردی در قالب جداول عمل شده است.

- ۲- روش جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه‌ای است.

- ۳- روش تحقیق در مسایل فقهی، از نوع مقارنه و تطبیق بین مذاهب فقهی است، به طوری که دیدگاه‌های مذاهب فقهی پنجگانه (حنفیه، مالکیه، شافعیه، حنابله، و امامیه) در این مباحث مورد پژوهش قرار گرفته است.

۴- مؤلفان در فصل سوم (مباحث کاربردی علوم قرآنی / جداول)، در بیان مفاهیم علوم قرآن مانند: پیام‌ها، نکات و لطایف بلاغی بر مبنای آثار علوم قرآنی، مانند تفاسیر و یا بر اساس برداشت‌های خود از آیات عمل کرده‌اند و در این میان ممکن است نکات دیگری نیز قابل برداشت باشد که در این پژوهش ذکر نشده باشد.

۵- در بخش تجزیه و ترکیب گاهی به روش‌های مختلف و خاص عمل شده است؛ به عنوان نمونه علامت اعراب و بناء که معمولاً در بخش ترکیب قرار می‌گیرد، در بخش تجزیه نیز قرار گرفته است و تصریح به لفظ «مضاف» در ترکیب اضافی و یا عدم ذکر تجزیه و یا ترکیب و نقش برخی کلمات و یا جملات در پاره‌ای از آیات؛ به این هدف که ذهن خواننده را به حل این مسائل به عنوان تمرین معطوف بدارد.

۶- در بحث قرائات، اختلافات ذکر شده بنابر روایت عشر صغری از طریق دو منظومه‌ی شاطبیه و درةالمضیة است و بیشتر به اختلاف قرائات مبنی بر فرش حروف که آثار اختلاف معانی بر آن مترتب می‌شود، پرداخته شده است. اختلافات مبتنی بر اصول تحویدی نیز -نه به طور فراگیر و شامل- در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است.

۷- در برابر گزینی کلمه به کلمه، ترجمه‌ی آیات در ردیف تجزیه‌ی آیات، بر اساس ترجمه‌ی کامل هر آیه در اول هر مطلب عمل شده است.

۸- در ترجمه‌ی آیات قرآن از «ترجمه تحت‌السنی قرآن کریم» ترجمه: محمود حسن، تصحیح و بازنویسی و ویرایش: محمد علی کوشا (انتشارات احسان)، استفاده شده است.

۹- به طور مسلم، مباحث علوم قرآنی، منحصر در مباحث شده در این پژوهش نیست، بلکه مؤلفان در این پژوهش، به بخشی از مباحث علوم قرآنی در چارچوب خاصی پرداخته‌اند.

۱۰- درباره‌ی نام‌گذاری این پژوهش تحت عنوان «فرهنگ‌نامه‌ی علوم قرآنی» باز غلب ذیل ضروری به نظر می‌رسد. عناوینی از قبیل فرهنگ، دانشنامه، دایرةالمعارف، هرچند که با یکدیگر در مفهوم عام خود، دارای وجوه مشترکی هستند، اما به لحاظ روش شناسی تفاوت‌هایی بین این عناوین ملاحظه می‌شود. از این جهت مؤلفان، اطلاق این عناوین را به پژوهش حاضر مناسب ندانستند. از سوی دیگر با مراجعه به لغتنامه دهخدا تعریف ذیل برای «فرهنگ‌نامه» ملاحظه شد: «نامه یا کتابی که در آن دانش و فرهنگ و حکمت باشد.»^۱

از آن جهت که پژوهش حاضر، مشتمل بر دانش مدونی تحت عنوان «علوم قرآن» و نیز مباحث آن دربردارنده حکمت (مفاهیم، نکات و پیام‌ها...) و فرهنگ (مجموعه‌ای از باورها و ارزش‌های دینی و ...) است و به دلیل آنکه

این پژوهش با ساختار خاصی (جداول) و شاخص‌های ثابتی در بیان مصطلحات و مفاهیم علوم قرآنی با تطبیق کاربردی آیات (جزء اول قرآن کریم) تدوین شده است، و پس از شور و تأمل فراوان، اتفاق اجمالی بر عنوان پژوهش حاضر (فرهنگ نامه علوم قرآنی) حاصل آمد.

۱۱- منابع و مآخذ فصل اول و دوم در پاورقی ذکر شده است. اما در فصل سوم (مباحث کاربردی علوم قرآنی)، منابع و مآخذ آن - جز در بخش مباحث فقهی - ذکر نشده است؛ بلکه به دلیل گستردگی و تکرار بخش زیادی از منابع، به ذکر آنها در بخش پایانی کتاب (منابع و مآخذ) اکتفا شده است.

۱۲- مؤلفان تمام مباحث این پژوهش را با مشارکت جمعی همدیگر تدوین کرده و آن را بارها به دقت مطالعه و مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند تا در حد امکان، نقایص آن برطرف گردد و هر بار مباحث تکمیلی بر آن افزوده شود؛ ولی به رغم تلاش شبانه روزی در جهت رفع نقایص، مؤلفان هنوز بر این باورند که در مواردی ممکن است اشتباه و خطا در مباحث این پژوهش راه یافته باشد. از این رو از اساتید و پژوهشگران متخصص انتظار می‌رود که از آن اغماض نکنند و با ارسال پیشنهادات ارزنده‌ی خود و نکات اصلاحی مورد نظر، به پست الکترونیکی انتشارات دانشگاهی راشدین، rasheed1829@yahoo.com زمینه غنا و کمال این پژوهش را فراهم آورند.

مؤلفان